

Latvijas Republikas
Aizsardzības ministrija

Ziemeļeiropas drošības arhitektūra: paplašināšanās un Eiropas Drošības un aizsardzības identitātes ietekme

Konferences ziņojums

**Ziemeļeiropas drošības arhitektūra:
paplašināšanās un Eiropas Drošības un
aizsardzības identitātes ietekme**

Latvijas Ārpolitikas institūta, NATO, LR Aizsardzības ministrijas un
Konrāda Adenauera fonda organizētā starptautiskā konference

Rīga, Latvija

2000. gada 25. septembris

Konferences ziņojums

Rīga, 2000

Priekšvārds

Eiropas Savienība ir pieņēmusi lēmumu līdz 2003. gadam izveidot savus ātrās reaģēšanas spēkus 60 000 vīru sastāvā. Tas ir visai būtisks solis ES Kopējās ārējās un drošības politikas (angliski – CFSP, latviski – KĀDP) jomā. Tas nav pretrunā ar agrāk pieņemto NATO Eiropas Drošības un aizsardzības identitātes (angliski – ESDI, latviski – EDAI) stiprināšanas iniciatīvu, kuras ietvaros izstrādāta pasākumu programma, kas modernizē NATO Eiropas sabiedroto militārās spējas mūsdienu vajadzībām.

Šodien ES ar NATO risina sarunas par alianses resursu piegādāšanu ES, lai tā varētu pārvarēt krīzes tajos gadījumos, kad NATO nevēlētos uzņemties galveno atbildību konkrētās krīzes pārvarēšanā.

Vai Eiropas Savienības pasākumi drošības politikas jomā patiešām padarīs iespējamu tās dalībvalstu sekmīgu kopējo drošības politiku, kas līdz šim ir bijusi visvājākā savienības darbības joma? Kā varēs īstenoties drošības sadarbība starp ES un NATO, ņemot vērā to, ka daļa ES valstu nav NATO dalībvalstis, savukārt vairākas Ziemeļatlantijas alianses dalībvalstis nav Eiropas Savienības locekles? Kā Eiropas Savienības drošības politikas un sadarbības ar NATO attīstība ietekmēs drošību Baltijas jūras reģionā un vai tā neliks Zviedrijai un Somijai pārskatīt savas drošības politikas pamatprincipu – nepiedalīšanos militārās savienībās? Vai augstākminētie procesi nenovilcinās tālāku NATO paplašināšanos un kā tas ietekmēs Baltijas valstu cerības kļūt par alianses dalībvalstīm? Vai Krievijas negatīvā nostāja pret Baltijas valstu dalību Ziemeļatlantijas aliansē varētu mainīties un kas ir nepieciešams, lai tā izprastu, ka paplašināšanās nav vērsta pret tās interesēm un neapdraud Krieviju? Kas ir nepieciešams, lai Krievija sekmīgi varētu iesaistīties Baltijas jūras un eiroatlantiskās drošības sadarbībā? Kādam Baltijas valstu un Ziemeļvalstu skatījumā jābūt ASV lomai Baltijas jūras reģionā? Kā Savienoto Valstu politiku šajā reģionā un NATO paplašināšanās jautājumā ietekmēs prezidenta vēlēšanu iznākums?

Visi šie jautājumi tika apspriesti konferencē “Ziemeļeiropas drošības arhitektūra: paplašināšanās un Eiropas Drošības un aizsardzības identitātes

Ziemeļeiropas drošības arhitektūra: paplašināšanās un Eiropas Drošības un aizsardzības identitātes ietekme. Konferences ziņojums. - Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 2000. - 32 lpp.

ISBN 9984-583-27-9

© Latvijas Ārpolitikas institūts

Drukāts TERRAS MEDIA
Vāka autors: Rolands LAIZĀNS

ietekme”, kura 2000. gada 25. septembrī notika Rīgā. Konferenci organizēja Latvijas Ārpolitikas institūts (LĀI) sadarbībā ar NATO, LR Aizsardzības ministriju un Konrāda Adenauera fondu. Konferencē piedalījās kā augsta ranga amatpersonas, arī NATO un jauno alianses dalībvalstu – Čehijas, Polijas un Ungārijas pārstāvji, tā arī atzīti eksperti drošības jautājumos.

Konferences gala ziņojums dod ieskatu dažādajos viedokļos un pieejās, kas izskanēja konferencē. Tas var palīdzēt lasītājam saprast un nojaust galvenās aprises vērienīgajos procesos, kas veido Eiropas un mūsu valsts nākotnes drošību.

Atis Lejiņš,

Latvijas Ārpolitikas institūta direktors

KONFERENCES ZIŅOJUMS

Sagatavojusi Daina Bleiere, LĀI pētniece

2000. gada 25. septembrī Latvijas Ārpolitikas institūts (LĀI) sadarbībā ar NATO, LR Aizsardzības ministriju un Konrāda Adenauera fondu organizēja konferenci “Ziemeļeiropas drošības arhitektūra: paplašināšanās un Eiropas Drošības un aizsardzības identitātes ietekme”. Konferences mērķis bija analizēt Eiropas Savienības un NATO paplašināšanās procesu perspektīvas un to ietekmi uz Baltijas valstu, Baltijas jūras reģiona un Ziemeļeiropas drošību, kā arī šo procesu saistību ar ES nodomu attīstīt savas aizsardzības spējas. Konferencē piedalījās vairāk nekā 100 dalībnieku, starp tiem diplomātiskā korpusa pārstāvji, valsts amatpersonas, Aizsardzības ministrijas un Nacionālo bruņoto spēku pārstāvji, politologi. Latvijas Ārpolitikas institūta direktors *Atis Lejiņš*, ievadot konferenci atzīmēja, ka mūsdienu Eiropas raksturīga iezīme ir integrācijas procesu intensifikācija. Šobrīd mēs esam liecinieki svarīgām pārmaiņām Eiropas drošībā, un to izpausme ir Eiropas Savienības un NATO paplašināšanās, kā arī Eiropas Savienības pūliņi veidot savu drošības politiku. ES un NATO ievērojami pārskata savu lomu un funkcijas, arī ASV nākas par jaunu definēt savu lomu Eiropā, tajā skaitā arī Ziemeļeiropā. Šīs pārmaiņas ievērojami ietekmē arī Baltijas jūras reģiona drošību, liekot vairumam šā reģiona valstu saskaņot savu drošības identitāti ar notiekošajiem procesiem.

Konferenci atklāja Latvijas aizsardzības ministrs *Ģirts Valdis Kristovskis*. Viņš norādīja, ka Ziemeļeiropas drošības arhitektūra un Eiropas Drošības un aizsardzības identitāte ir jēdzieni, kuru saturs tiek izprasts visai dažādi un izteica cerību, ka šī viedokļu daudzveidība izpaudīsies arī konferencē. Desmit gadu laikā, kopš Latvija ir atguvusi neatkarību, ir notikušas milzīgas pārmaiņas, ir izveidota valsts aizsardzības sistēma un ir pieaugušas valsts aizsardzības spējas, tomēr drošības problēma vēl joprojām ir aktuāla.

Ministrs uzsvēra, ka Ziemeļeiropai ir liels nākotnes potenciāls, tajā skaitā arī drošības jomā. Viņš uzsvēra, ka šajā reģionā pastāv dažādi drošības modeļi. Latvijas, tāpat kā pārējo Baltijas valstu, mērķis ir kolektīvā drošība NATO ietvaros. Zviedrija un Somija joprojām pieturās

pie sava tradicionālā drošības modeļa. Kā lakmusa papīrs drošībai ap Baltijas jūru ir Krievija. Krievijas ekonomiskā un politiskā attīstība joprojām rada bažas, tomēr risinās arī pozitīvi procesi. Ministrs izteica cerību, ka konferences dalībnieku diskusijas skars arī Kaļiņingradas apgabala attīstību un lomu Baltijas drošībā.

Latvija aktīvi piedalās Eiropas drošības procesos. Viens no priekšnoteikumiem ir NATO integrācijas gaitā izvirzīto prasību pildīšana. Tas nav viegli, jo valstij nākas izdarīt izvēli starp dažādām prioritātēm. Tomēr nākošā gada valsts budžetā ir paredzēti pietiekami asignējumi, lai izpildītu NATO integrācijas prasības. Latvija aktīvi piedalās NATO miera uzturēšanas operācijās. Svarīgs uzdevums ir arī nodrošināt sabiedrības atbalstu integrācijai NATO. Ģ. V. Kristovskis uzsvēra, ka pasākumi, kas tiek veikti Latvijas aizsardzības spēku integrācijai NATO, neradīs grūtības integrācijai ES drošības un aizsardzības politikā, jo tās spējas, kas tiek attīstītas, būs piemērotas abos gadījumos. Uzdevums ir būt militāri rīcībspējīgiem un būt uzticamiem partneriem politiskā ziņā. Integrācijai NATO nozīmīgi ir kopējie Baltijas valstu militārie projekti un šo valstu sadarbība. Jebkuras Baltijas valsts atstāšana ārpus NATO integrācijas procesa bremsēs drošības nostiprināšanu visā Baltijas jūras reģionā. Drošības reģionalizācija Baltijas jūras reģiona ietvaros nebūtu pieļaujama, tā ir izdevīga vienīgi Krievijai, kurai pavērtos iespēja savu drošības skatījumu uzspiest pārējām reģiona valstīm. Tas nenozīmē, ka Latvija nevēlētos sadarboties ar Krieviju, taču šādai sadarbībai ir jānotiek uz vienlīdzīgiem pamatiem – bez impēriskas nostalgijas un ambīcijām.

Ziemeļatlantijas alianses jaunās pieejas eirotlantiskajai drošībai

Pamatreferātu, kurš lielā mērā noteica konferences diskusiju ievirzi, nolasīja vēstnieks, NATO ģenerālsekretāra palīgs politiskajos jautājumos *Klauss Peters Klaibers (Klaus-Peter Klaiber)*. Viņš Eiropas drošības veidošanu salīdzināja ar pazīstamo teikumu par Rīgu – tā nekad nebūs gatava. Latvija savā vēsturē ir pieredzējusi dažādus Eiropas drošības risinājumus – tādus kā Hanzas savienība 14. gadsimtā, savstarpējās aizsardzības pakti 20. gadsimta 30. gados, iekļaušanu dažādu impēriju un monarhiju sastāvā.

Latvija pati ir Eiropas drošības vēsturiskās attīstības produkts. Tomēr šā laikposma būtiska iezīme ir tā, ka ieejot 21. gadsimtā, eirotlantiskās drošības attīstība balstās uz pilnīgi jaunu principu – darboties kopā. K. P. Klaibers izteica cerību, ka nulles iznākuma (*zero-sum*) pieeja drošībai ir palikusi pagātnē. Sadarbība ir visefektīvākais veids, kā risināt drošības problēmas – sadarbojoties kā reģionu, tā arī Eiropas un transatlantiskās telpas ietvaros. Baltijas jūras reģions ir labs šādas pieejas piemērs, un tas ir kļuvis par reģionālās sadarbības paraugu. Baltijas jūras valstu padome, Barenca jūras padome, Baltijas bataljons, Baltijas valstu aizsardzības koledža un Baltijas gaisa telpas kontroles sistēma ir tikai daži šādas sadarbības piemēri. Turklāt šī sadarbība neaprobežojas tikai ar reģiona ietvariem. Latvija veido sadarbību ar pārējo Eiropu – ES, Eiropas Padomi, EDSO, kā arī ASV.

NATO ir nozīmīga jaunās uz sadarbību vērstās eirotlantiskās telpas sastāvdaļa. Pēdējo desmit gadu laikā alianse ir sadarbojusies faktiski ar visām Eiropas valstīm, kuras nav tās dalībvalstis. Visnozīmīgākās ir individuālās partnerības attiecības ar Krieviju. Eiropā ilgstošs miers varēs pastāvēt tikai tad, ja Krievija veidos jauna veida attiecības ar citām valstīm. Šā procesa sastāvdaļa ir uz dialogu un sadarbību, nevis uz nulles iznākuma drošības apsvērumiem balstītu attiecību veidošana ar Krieviju. Notiek regulārs divpusējs dialogs drošības jautājumos, un Krievija darbojas kopā ar NATO valstīm miera nodrošināšanā Balkānos. Neskatoties uz to, ka pastāv viedokļu atšķirības atsevišķos jautājumos – Kosova bija viens no tiem – tās tiek arvien sekmīgāk pārvarētas.

NATO partnerības politikas potenciālu labi parāda Partnerattiecību mieram programma (PfP) un Eirotlantiskās sadarbības padome. Arī Latvija ir iekļāvusies sadarbībā ar NATO, t.sk. PfP. Latvijas sadarbības programma ar NATO aptver tik nopietnus jautājumus kā savietojamība un savstarpējā sadarbība, kā arī valodas apmācība. Latvija ir devusi nozīmīgu ieguldījumu miera nodrošināšanas operācijās Balkānos. NATO paplašinās savu sadarbību ar partnervalstīm, kā arī nodrošinās, lai partnervalstu politiskā balss būtu skaidrāk sadzirdama. Rīcības plāns dalībai NATO kandidātvalstīm dod iespēju sagatavoties uzņemšanai. Individuālie plāni aptver politiskos, ekonomiskos, aizsardzības, resursu, drošības un juridiskos aspektus, un tie arī dod iespēju nodrošināt Ziemeļatlantijas

aliances politisko un tehnisko palīdzību sagatavošanās procesā. Taču vēstnieks uzsvēra, ka par sekmīgu gatavošanos dalībai NATO atbild pirmām kārtām katra pretendents pati. Latvija, tāpat kā citas Baltijas valstis, ir parādījusi apņēmību apgūt NATO standartus, un ir svarīgi šo apņēmību nezaudēt.

Baltijas valstis visai strauji progresē arī savā ceļā uz Eiropas Savienību. Taču ES ne tikai paplašinās, tā arī padziļina savu dalībvalstu integrāciju un tas izpaužas arī pieaugošajā sadarbībā drošības jomā. Nepieciešamību pēc spēcīgākas un efektīvākas Eiropas atzīst kā NATO, tā arī ES. Lai saglabātos sekmīga Ziemeļamerikas valstu un Eiropas sadarbība, ir nepieciešams lielāks Eiropas ieguldījums savas drošības nosargāšanā. Eiropai ir jāspēj tikt galā ar krīzes situācijām, kuru novēršanā NATO neuzņemtos vadošo lomu. Šie apstākļi liek ES veidot efektīvāku drošības kapacitāti, un NATO to atbalsta kā politiski, tā vajadzības gadījumā arī ar saviem resursiem.

K. P. Klaibers norādīja, ka šajā procesā ir iespējamas arī grūtības. No vienas puses, "ultraeiropēisti" var uztvert šo situāciju kā iespēju atšķelt Savienotās Valstis no Eiropas, no otras puses, NATO dalībvalstis, kuras neietilpst ES, var negūt iespēju efektīvi piedalīties ES vadītās operācijās, kas var radīt spriedzi NATO iekšienē. Tās ir reālas bažas un šie jautājumi ir jārisina. Pēdējo mēnešu laikā ir panākts ievērojams progress, veidojot sadarbību starp ES un NATO. 19. septembrī NATO Padome pirmo reizi tikās ar ES Pagaidu politisko un drošības komiteju. NATO un ES speciālā darba grupa ir izstrādājusi pagaidu vienošanos par slepeno dokumentu apmaiņu. Otrā NATO un ES darba grupa ir tikusies, lai atrastu veidu, kā alianse varētu praktiski palīdzēt ES gadījumos, kad NATO nevēlas, bet ES ir gatava vadīt operācijas. Trešā grupa – NATO eksperti – palīdz ES noteikt, kādas ir tās militārās vajadzības. Šī darba grupa arī nodrošina ES aizsardzības plānošanas procesa savietojamību ar NATO plānošanu. Vēl viena NATO un ES darba grupa risina abu organizāciju pastāvīgo konsultāciju un sadarbības jautājumus.

Vēstnieks uzsvēra, ka svarīgs jautājums, kuru risina NATO, ir aliances ES neietilpstošo valstu dalība krīzes situāciju risināšanā un ES vadītās operācijās. ES tam principā piekrīt, taču iestājas par zināmu autonomiju lēmumu pieņemšanā. Pirms dažiem gadiem diskusijas šajā jautājumā bija

visai komplicētas, bet tagad ir panākts jūtams progress. Eiropas Savienība ierosina organizēt divas ikgadējas tikšanās drošības jautājumos ar sešām Eiropas NATO valstīm, kas nav ES dalībvalstis, un vēl divas ikgadējas tikšanās ar šīm sešām valstīm kopā ar ES kandidātvalstīm, tajā skaitā arī Baltijas valstīm. Pēc K. P. Klaibera domām, tas ir solis pareizā virzienā. Protams, ka jautājums par dalību Eiropas Savienības vadītās misijās ir svarīgs arī Latvijai un citām Baltijas valstīm. Acīmredzot, ES aizsardzības spēju attīstība būs pakļauta tai pašai tendencei, kura ir spēkā visā eiroatlantiskās drošības attīstībā – tendencei uz dziļāku integrāciju un plašāku līdzdalību.

Diskusijā, kas sekoja referātiem, viens no apspriestajiem jautājumiem bija ES izvirzītais Eiropas drošības un aizsardzības politikas titulumērķis (*Headline Goal*) – līdz 2003. gadam izveidot ES miera nodrošināšanas spēkus 60 tūkstošu vīru sastāvā. Uz jautājumu, cik tas ir reāli, ņemot vērā, ka miera uzturētāju skaits ir ierobežots un tie pastāvīgi tiek iesaistīti arvien jaunās misijās, turklāt lielākā daļa ES valstu atrodas NATO sastāvā, K. P. Klaibers paskaidroja, ka titulumērķis neparedz izveidot pilnīgi jaunus spēkus, uzdevums ir izveidot štābus, kas spēs vadīt operācijas un identificēt tos spēkus, kas var piedalīties miera nodrošināšanas misijās un panākt, lai tas būtu iespējams bez NATO virsvadības, bet ar tās militāro resursu atbalstu. Kosovas krīze parādīja, ka ES nav pietiekamu tehnisko resursu, lai piedalītos miera nodrošināšanas misijās. Arī G.V. Kristovskis uzsvēra, ka nekādā ziņā runa nav par paralēlu bruņoto spēku radīšanu. Latvijas karavīri, kas ir sagatavoti miera nodrošināšanas misiju veikšanai, spēs piedalīties arī ES vadītās misijās. Resursus un prasmes, kas ir izveidotas NATO integrācijas ietvaros, varēs izmantot arī ES vadībā. Svarīgi ir, lai šis spēks tiktu prasmīgi organizēts.

Savukārt uz jautājumu, kā var apvienot Baltijas valstu uzņemšanu NATO ar NATO un Krievijas sadarbību, K. P. Klaibers norādīja, ka Krievija ir transatlantiskās drošības struktūras dalībiece un NATO cer, ka ar laiku tā kļūs par uzticamu NATO partneri. Baltijas valstu uzņemšana NATO neveidos jaunas sadalījuma līnijas, tieši pretēji, tā palielinās drošību un stabilitāti Ziemeļeiropā un tādējādi tā ir arī Krievijas interesēs.

Centrāleiropas valstu skatījums

Trīs jauno NATO dalībvalstu – Čehijas, Polijas un Ungārijas vēstnieku NATO uzstāšanās konferencē sniedza priekšstatu par to, kā šo valstu skatījumu uz tālākas alianses paplašināšanās perspektīvām un Ziemeļeiropas drošību ir ietekmējusi darbība tās ietvaros.

Polijas pilnvarotais vēstnieks NATO *Andžejš Tovpiks (Andrzej Towpik)* uzsvēra, ka mūsdienu Eiropas raksturīgākā iezīme ir integrācijas procesu paplašināšanās, kas liecina par jaunām starptautiskās politikas iezīmēm, kuru pamatā ir Rietumu modelis – savstarpēja sadarbība. ES un NATO paplašināšanās ir divi paralēli procesi, kuru ietekme uz drošību ir visai atšķirīga. Eiropas drošības un aizsardzības politika un sadarbība starp ES un NATO šīs atšķirības mazinās.

Andžejš Tovpiks norādīja, ka Polijas vēlēšanos kļūt par NATO dalībvalsti noteica pirmām kārtām tas, ka dalība aliansē dod drošības sajūtu. Tas nenozīmē, ka Polija izjustu tiešus ģeogrāfiskus draudus, jo tai ir labas attiecības ar visām tās kaimiņvalstīm. Tomēr dalība NATO rada drošību pret draudiem, kurus rada etniski un iekšpolitiski konflikti Eiropā. NATO paplašināšanās nesīs sev līdzīgu sadarbības un drošības palielināšanos, īpaši mazākajām Centrālās un Austrumeiropas valstīm. Turklāt svarīgi ir arī tas, ka tiek pārvarēti gadsimtos veidojies Eiropas sadalījums. Ar Eiropu līdz pat nesena pagātnei Rietumos tika saprasta Rietumeiropa. Nevila Čemberlena 1938. gadā teiktais par Čehoslovākiju kā par tālu valsti, par kuru briti neko nezin un nav gatavi mirt, atspoguļoja šo uzskatu. Paplašināšanās likvidē sadalījumu Austrumeiropā un Rietumeiropā. Arī subreģionālā sadarbība palīdz likvidēt šīs sadalījuma līnijas, taču tā nerisina drošības jautājumus.

Runājot par Krievijas attieksmi pret NATO paplašināšanos, Andžejš Tovpiks uzsvēra, ka NATO paplašināšanās nav vērsta ne pret vienu un tās mērķis nav marginalizēt Krieviju. Ziemeļatlantijas savienība vairs nav aukstā kara aliansē. Tagad tā balstās uz dialogu un sadarbības politiku. Pēdējos desmit gados alianses darbība lielā mērā ir bijusi vērsta uz Eiropas tautu samierināšanu. NATO un Krievijas Pastāvīgā padome ir diskusiju un konsultāciju mehānisms, un aliansē ir ieinteresēta sadarbības pieaugumā.

Krievijas pretestība NATO paplašināšanai liecina, ka tā vēl joprojām neizprot, ka Ziemeļatlantijas alianses mērķis nav izolēt Krieviju. Kaliningradas apgabals ir spēku pārbaude, nevis risks, būtībā tas var kļūt par pārbaudes akmeni integrācijas procesiem, tam, kā kopīgi var risināt ekonomiskās, vides u.c. problēmas.

Runājot par Polijas nostāju Eiropas drošības un sadarbības politikas jautājumā, vēstnieks atzīmēja, ka viņa valsts pilnībā atbalsta šās politikas veidošanos, taču ir divi jautājumi, kuriem ir jāpievērš uzmanība. Pirmām kārtām, ir nepieciešams nodrošināt sadarbības saglabāšanos starp ES un Ziemeļatlantijas līguma organizāciju un Eiropas Savienības iespējas izmantot NATO resursus un plānošanas struktūras. Otrkārt, arī valstīm, kas neietilpst ES, ir jābūt iespējai piedalīties šajā politikā.

Noslēgumā A. Tovpiks uzsvēra, ka drošības risinājumā Ziemeļeiropas galvenais uzdevums ir atrast vietu Eiropas integrācijas procesos, nevis veidot kādus reģionālus risinājumus. NATO ir kļuvusi par nozīmīgu Eiropas integrācijas elementu. Konkrētie risinājumi var būt visai dažādi. NATO un Partnerattiecību mieram programma veido sava veida jaunu drošības kultūru, kas ir balstīta uz demokrātiskiem principiem, t.sk. arī demokrātisku civilo kontroli pār bruņotajiem spēkiem. Ziemeļeiropas mazajām valstīm tā palīdzēs palielināt drošības un uzticības sajūtu. Dalība ES un NATO nav “vēstures beigas”, pēc iestāšanās sekos daudzdimensionāls integrācijas process.

Čehijas vēstnieks NATO *Karels Kovanda (Karel Kovanda)* sniedza ieskatu savas valsts skatījumā uz EDSI un ES un NATO integrācijas procesiem. Zināmā mērā atbildot uz diskusijā izteikto Prāgas starptautisko attiecību institūta direktora Dr. Jirži Šedivija piezīmi, ka runātāji lieto apzīmējumu Eiropas drošības un aizsardzības identitāte (*European Security and Defense Identity – EDSI*), kas ir NATO iniciatīvas apzīmējums, nevis ES lietoto Eiropas drošības un aizsardzības politiku (*European Security and Defence Policy – ESDP*) viņš uzsvēra, ka ESDP un EDSI ir divi savstarpēji saistīti, bet ne identiski procesi. EDSI būtība ir izveidot t.s. Eiropas pilāru NATO iekšienē, bet ESDP neiekļauj NATO ne Eiropas valstis un Eiropas valstis, kas nav ES dalībvalstis. Ir jārisina jautājums, kā iekļaut ESDP 6 NATO dalībvalstis, kas nav ES valstis. Svarīgs ir arī jautājums par ASV un Kanādas lomu šajā izkārtojumā.

Nenoliedzami, transatlantiskās saites saglabāšana ir ļoti svarīga, jo atbildot uz negatīvu eiropiešu attieksmi, ASV var atgriezties pie izolacionisma, kas nav vēlams. Čehijas bruņotie spēki ir gatavi piedalīties arī Eiropas miera nodrošināšanas spēkos.

Aplūkojot jautājumu par Krievijas attieksmi pret NATO paplašināšanos, Karels Kovanda norādīja, ka pēc Čehijas uzņemšanas NATO tās attiecības ar Krieviju nav īpaši mainījušās, kas gan lielā mērā ir izskaidrojams arī ar to, ka Čehija Krievijai stratēģiski nav īpaši svarīga. Nākošais paplašināšanas vilnis izvirza nopietnākas problēmas. Tas iekļaus valstis, kas atrodas tuvāk Krievijai. Turklāt jāņem vērā Krievijas jūtīgums, kas izriet no tās statusa maiņas. Viņš akcentēja vēsturiskas paralēles ar valstīm, kas vienlaikus bija zaudējušas karā un zaudējušas savu impēriju, piemēram, Otomaņu impēriju pēc Pirmā pasaules kara, un kurām ir vajadzīgs ilgs laiks, lai adaptētos jaunajā situācijā. Protams, var jautāt, vai šis īpašais impēriskā statusa zaudēšanas izraisītais jūtīgums dod šīm valstīm kādas īpašas tiesības attiecībā uz tām agrāk piederējušām teritorijām. Pēc K. Kovandas domām, Krievijas opozīcija NATO paplašināšanai lielākā mērā ir saistīta tieši ar šo jūtīgumu, nevis ar tās drošības interesēm. Baltijas valstu dalība ES un NATO nedrīkst kļūt par kīlnieci Krievijas bažām, tajā pat laikā visiem, arī Baltijas valstīm, ir jādara viss iespējamais, lai veicinātu sadarbību ar Krieviju un mazinātu tās negatīvo attieksmi.

Ungārijas vēstnieks NATO *Andrāšs Šimonji (Andras Simonyi)* pauda uzskatu, ka Eiropas Savienības dalībvalstu starpā attiecībā uz drošības jautājumiem pamatā valda vienprātība. Zviedrijas un Somijas skatījums nav tik atšķirīgs, lai tās nākotnē nevarētu iestāties NATO. Jāņem vērā, ka ES neuzņemsies NATO uzdevumus, īpaši tas attiecas uz Ziemeļatlantijas līguma 5. panta saistībām.

Vēstnieks rezumēja pieredzi, kuru Ungārija ir guvusi kā NATO dalībvalsts, īpaši Kosovos krīzes kontekstā. Viņš uzsvēra, ka nav pareizi Ungāriju, Poliju un Čehiju dēvēt par “jaunajām” NATO valstīm, jo Kosovos krīze parādīja, ka “jaunās” valstis var darboties tikpat sekmīgi kā “vecās” dalībvalstis. Ungārijas skatījumā svarīgi ir turpināt “atvērto durvju politiku” NATO paplašināšanās jautājumā. Neskatoties uz to, ka Ungārija ietilpst NATO Dienvidu pavēlniecībā, tas nenozīmē, ka tā nebūtu

ieinteresēta Baltijas valstu drošībā. Galvenais, ko var ieteikt Baltijas valstīm, ir gatavoties uzņemšanai, turklāt ne tikai militārā ziņā, bet arī politiskās stabilitātes, ekonomiskās attīstības, cilvēktiesību ievērošanas, labu kaimiņattiecību veidošanas u.c. kritēriju ziņā. Vissvarīgākie ir tie kritēriji, kurā konkrētā valsts ir visvājākā, tiem arī jāpievērš vislielākā vērība. Nenoliedzami, svarīga loma ir Krievijas attieksmei, tomēr, ja Latvija nespēj uzlabot savas attiecības ar Krieviju, un, ja tā nav Latvijas vaina, tam nevajadzētu iespaidot lēmumu par šīs valsts uzņemšanu NATO. A. Šimonji pievienojās viedoklim, ka NATO paplašināšanās ir pašas Krievijas interesēs. ES un NATO ir divi modernizācijas pilāri Centrālās un Austrumeiropas valstīm. Sekmīga ekonomiskā attīstība nav iespējama bez politiskās stabilitātes un dalība ES un NATO dod nepieciešamās drošības garantijas, lai nodrošinātu stabilitāti. Stabīlas un demokrātiskas kaimiņvalstis ir Krievijas interesēs. Lai pārliecinātu Krieviju, ir nepieciešama stingrība, pacietība un konsekvence.

Vienlaikus ir svarīgi, lai sabiedrība atbalstītu dalību NATO. Ungārijā referendums šajā jautājumā bija liels valdības panākums, taču vēl svarīgāk bija tas, ka sabiedrība atbalstīja valdības politiku Dienvidslāvijas jautājumā. Sabiedrība apzinās, ka dalība NATO ir pašas Ungārijas interesēs, jo tā ir nepieciešama valsts modernizācijai un attīstībai, un tā dod arī iespēju izveidot labāku, mobilāku, labāk apgādātu armiju. Integrācija NATO Ungārijai ir devusi milzīgu pieredzi, kurā tā ir gatava dalīties ar Baltijas valstīm.

Arī A. Šimonji piekrita uzskatam, ka Eiropas drošības un aizsardzības politikas attīstībai nekādā ziņā nevajadzētu nozīmēt paralēlu aizsardzības spēju radīšanu, un tā būtu tikai veltīga laika un resursu izšķiešana.

Zviedrijas un Somijas skatījums

Zviedrijas Nacionālās Aizsardzības koledžas Stratēģisko pētījumu nodaļas vadītāja vietnieks kapteinis *Svens Rudbergs* (*Sven Rudberg*) analizēja Zviedrijas skatījumu uz drošības procesiem Baltijas jūras reģionā. Viņš norādīja, ka vēsturiski drošības situāciju Baltijas jūras reģionā ir ietekmējusi trīs veidu starptautisko attiecību subjektu klātbūtne: 1) pastāvīgās reģiona lielvalstis – Vācija un Krievija, lai gan to veidols un vēsturiskie apstākļi ir mainījušies; 2) mainīgās reģiona lielvalstis – Zviedrija, Dānija un Polija atsevišķos laikposmos ir bijušas ietekmīgas reģionālās lielvalstis; 3) jūras lielvalstis ārpus šī reģiona, kurām šeit ir bijušas savas stratēģiskās, komerciālās un citas intereses (dažādos laikposmos šādas lielvalstis ir bijušas Nīderlande, Lielbritānija, Amerikas Savienotās Valstis), turklāt to mērķis ir bijis panākt, lai neviena no reģiona lielvalstīm negūtu absolūtu pārsvaru pār citām.

Mūsdienās noteicošās Baltijas jūras reģiona lielvaras ir ASV, Krievija un Eiropas Savienība. Šajā kontekstā Zviedrija iestājas pret drošības reģionalizāciju, tā uzskata, ka Baltijas reģiona drošības problēmas ir jārisina Eiropas kontekstā pat tad, ja tās ir reģionāla rakstura problēmas. Ziemeļu Padome visām piecām Ziemeļvalstīm (NATO dalībvalstīm Dānijai, Islandei un Norvēģijai, kā arī Somijai un Zviedrijai, kas pieturas pie neitralitātes, jeb militārās nepievienšanās politikas) ir neformāla informācijas apmaiņas vieta par politiskām problēmām, kas interesē visas dalībvalstis, lai gan oficiāli Padome nav paredzēta šādām funkcijām. “Ziemeļu līdzsvars” jeb “Ziemeļu stabilitāte” bija pasīvs reģionālisms Eiropas drošības sistēmā bipolarā konflikta ietvaros. Pēdējās desmitgades laikā Zviedrija, tāpat kā citas valstis, sastopas ar principiāli jaunu situāciju. Neskatoties uz to, ka Zviedrijā notiekošajās diskusijās uzsvars tiek likts uz kontinuitāti, faktiski šodien Zviedrija aktīvi piedalās reģionālās drošības veidošanā, uzņemoties lomu, kāda tai bija pirms vairākiem gadsimtiem. Zviedrija, sadarbojoties ar EDSO, aktīvi piedalījās Krievijas armijas izvešanas jautājumu no Baltijas valstīm risināšanā 1991.–1994. gadā. Tas pavēra ceļu “drošības veidošanas” un “suverenitātes atbalstīšanas” programmām. Šodien šo programmu sauc par “drošību veicinošajām sistēmām” un tā attiecas ne tikai uz trijām Baltijas valstīm, bet arī uz ziemeļrietumu Krieviju.

Somija un Zviedrija vienlaicīgi 1994. gada maijā pievienojās Partnerattiecību mieram programmai, tomēr neuzskata PfP par ceļu uz NATO. Kad Zviedrija gatavojās iestāties Eiropas Savienībā, priekšplānā bija ekonomiskie jautājumi, nevis drošība. Taču šim solim ir arī stratēģiska ietekme uz Zviedriju.

Baltijas jūras valstu padome, kas izveidojās pēc Dānijas un Vācijas iniciatīvas 1992. gadā, deva plašāku reģionālu satvaru visām Baltijas jūras reģiona valstīm. Lai gan Padomes aplūkoto jautājumu loks paplašinās, tā joprojām nodarbojas ar zemākā līmeņa politikas jautājumiem. 1996. gadā Zviedrija ierosināja institucionalizēt padomes darbu, izveidojot pastāvīgo sekretariātu. Šī iniciatīva bija mēģinājums nodrošināt ES atbalstu liela mēroga reģionālās attīstības projektiem. Ziemeļvalstīm un Baltijas valstīm ir jādomā, kā saglabāt līdzsvaru starp “eiropismu” un “reģionālismu”. No vienas puses, reģionālā sadarbība ir nepieciešama, arī tādēļ, lai iesaistītu Krieviju reģiona lietās, likvidētu plaisu un vairotu uzticību. Taču, no otras puses, šādi reģionāli projekti var radīt mazāko valstu atkarību no lielvalstīm.

Runājot par Zviedrijas skatījumu uz drošību, 1997. gadā publicētais Zviedrijas valdības komisijas ziņojums “Lielāka Eiropas Savienība – drošāka Eiropa” uzsvēra, ka ES paplašināšana ievērojami paaugstinās Zviedrijas drošību, padarot valstis, kas atrodas uz rietumiem no Krievijas, Baltkrievijas, Ukrainas un Moldovas par ES drošības kopienas locekļiem. Šīs valstis būs arī izgājušas cauri iekšēju politisku, pārvaldes un sociālekonomisku reformu procesam, kurš stabilizēs to iekšpolitisko situāciju un pastiprinās šo valstu iespējas dot ieguldījumu Eiropas drošībā. Svens Rudbergs uzsvēra, ka doma par to, ka iestāšanās ES palielinās Zviedrijas drošību, ir attiecināma uz visām Ziemeļvalstīm.

Kā norādīja referents, NATO paplašināšanās jautājumā Zviedrija pieturas pie viedokļa, ka katrai suverēnai valstij ir tiesības izvēlēties savas drošības risinājumus un Zviedrijai nav tiesības spriest, cik tie ir pareizi. Zviedrija arī piekrit NATO kā drošības sadarbības satvaram Eiropā – tiktāl, ciktāl runa ir par miera nodrošināšanas operācijām. Zviedru miera nodrošināšanas spēku atrašanos bijušajā Dienvidslāvijā NATO vadībā Zviedrijas sabiedriskā doma visumā atbalsta. Bruņotie spēki patlaban arī pieliek pūles, lai padarītu tos un štābu darbību savietojamu ar NATO

valstīm, kas ir īsta revolūcija, atceroties agrāko “unikālo” Zviedrijas aizsardzības profilu.

Svens Rudbergs uzsvēra, ka vienas vai visu Baltijas valstu iestāšanās NATO varētu radīt nepieciešamību pārskatīt Zviedrijas tradicionālo militārās nepievienošanās politiku. Tomēr šobrīd šāda pārskatīšana valdībai vēl nav aktuāla.

Kas attiecas uz ESDP, tas ir visai pozitīvs process. Eiropas spēja papildināt un līdzsvarot ASV un NATO ieguldījumu būs svarīgs solis uz priekšu. Vienotāka Eiropas diplomātiskā darbība ietekmēs pasaules politiku un varbūt padarīs to līdzsvarotāku un prognozējamāku. Arī NATO ietvaros vienlīdzīgāks nastas sadalījums nāks par labu kā eiropiešiem, tā arī ASV. Lai arī Eiropas reaģēšanas spējas būs ierobežotas, tās tomēr veicinās stabilitāti kontinentā kopumā. Zviedrija pilnībā atbalsta šo procesu, ciktāl runa ir par krīžu pārvaldīšanu un Petersbergas misijām. Eiropas uzdevums ir padarīt šo procesu par tādu, kurā visas puses gūst labumu. No vienas puses, stiprināt NATO spējas un uzlabot līdzsvaru alianses iekšienē, no otras – veidot Eiropas spēju pieņemt lēmumus autonomi un izveidot pietiekamu potenciālu, lai ar vai bez NATO dalības īstenotu miera nodrošināšanas operācijas.

Somijas Ārpolitikas institūta pētniece *Karolīna Honkanena (Karoliina Honkanen)* analizēja Somijas skatījumu uz Eiropas Savienības un NATO paplašināšanās procesiem un Eiropas drošības un aizsardzības politikas attīstību. Viņa norādīja, ka par šiem trijiem vienlaicīgi notiekošiem procesiem Ziemeļvalstīs tiek pausti atšķirīgi viedokļi, jo atšķirīgas ir arī šo valstu institucionālās attiecības ar ES un NATO.

Referente uzsvēra, ka Somijas ārējo un drošības politiku pēc aukstā kara vislabāk var raksturot ar vārdu “piedalīšanās”. Somijas izvēlēta stratēģija ir aktīva un konstruktīva dalība visur tur, kur tiek pieņemti Somijas intereses skaroši lēmumi. Izvēlēta stratēģija ir bijusi sekmīga, un it īpaši Somijas starptautisko stāvokli ir stiprinājusi dalība ES. Tomēr aktuāls ir jautājums par to, cik lielam ir jābūt šīs dalības apjomam, jo Somijai, tāpat kā jebkurai citai mazai valstij, nākas līdzsvarot divas pretējas tendences – savas darbības maksimalizēšanu, aktīvi piedaloties, un savas darbības ierobežošanu, lai izvairītos no lielvalstu spiediena. Somija ir centusies tuvināties ES kodolam. Pirmais solis šajā ziņā bija

pievienošanās Eiropas monetārās savienības trešajam posmam 1999. gadā. Nākošais solis ir saistīts ar ES Kopējo ārējo un drošības politiku (*Common Foreign and Security Policy – CFSP*). Ja Somija vēlas pilntiesīgi darboties ES, loģiska būtu arī tās pilnīga dalība drošības politikā. Vai tas ir iespējams valstij, kas ir izvēlējusies militāras nepievienošanās politiku? Savukārt no ES viedokļa ir svarīgi, vai militāri nepievienojušās valstis nesarežģīs Savienības pārvēršanos par aktīvu drošības politikas subjektu? Līdz šim Somija ir centusies parādīt, ka tas ir iespējams. Somijas politiķi bieži norāda, ka Somijas un Zviedrijas priekšlikumi ir veicinājuši Petersbergas uzdevumu iekļaušanu Eiropas Savienības Amsterdamas līgumā. Eiropas drošības un aizsardzības politikas attīstīšanā svarīgi lēmumi tika pieņemti tieši Somijas prezidentūras laikā, piemēram, lēmums par titulumērķi. Gaidāmajā konferencē, kas būs veltīta šim mērķim domāto resursu inventarizācijai, Somija piedāvās 1500 miera uzturētājus ES krīzes pārvaldīšanas operācijām. Jautājumā par tālāku Eiropas drošības un aizsardzības politikas attīstību Somija uzskata, ka ES ir jāprobežojas ar Petersbergas uzdevumiem. Nav nepieciešamības veidot ES armiju vai censties aizstāt NATO. NATO ir stabilizējošs faktors arī Ziemeļeiropā.

Šajā ESDP attīstības posmā Somija uzskata, ka lēmumi ir jāpieņem pastāvošajām ES institūcijām. Somiju, tāpat kā citas mazās ES valstis, uztrauc Vācijas un Francijas vadītāju izteiktās idejas par ES dalībvalstu avangarda grupas veidošanu, kas ātrāk virzītos uz priekšu drošības politikas jautājumos un veidotu īpašas institūcijas to risināšanai. Somija ir gatava elastīgai pieejai “otrā pilāra” jautājumiem, ja lēmumi tiks pieņemti tagadējās institūcijās. Turklāt Somija uzskata, ka Eiropas Savienība nedrīkst tikt pārvērsta par militāru aliansi, tai jāpaliek civilai varai. No šīs pieejas izriet arī Somijas skatījums uz ES civilās krīžu pārvaldīšanas spējas attīstību – tai jābūt holistiskai un ir jāietver diplomātiski, ekonomiski, civili un militāri līdzekļi. Turklāt Somija uzsver, ka ES krīžu pārvaldīšanai jābūt reģionālai un ES vadītās operācijas jāīsteno atbilstoši ANO un EDSO principiem.

Jautājumā par paplašināšanos Somija ir centusies pārliecināt Baltijas valstis veltīt pūles pirmām kārtām dalībai Eiropas Savienībā, pamatojoties uz reģionālās drošības apsvērumiem, jo ES paplašināšanās nedraud ar spriedzes palielināšanos vai reģiona destabilizāciju. NATO paplašināšanās jautājumā Somijas viedoklis ir visai atturīgs, kaut gan tā atzīst Baltijas

valstu uz EDSO principiem balstītās tiesības izvēlēties pašām savus drošības risinājumus. Tas, ka pirmā NATO paplašināšanās kārtā neizsauca pārāk negatīvu Krievijas reakciju, nav mainījis Somijas nostāju, lai gan tagad tā, iespējams, vairs nav tik rigoristiska. Somija aktīvi veicina reģionālo sadarbību, kas dod iespēju apvienot Baltijas valstis un Krieviju kopīgu mērķu labad, kā arī mazināt negatīvo iespaidu, kuru varētu izsaukt Baltijas valstu iestāšanās NATO.

Arī jautājumā par pašas Somijas iespējamo dalību NATO tās nostāju nosaka reģionāli apsvērumi. Tiek uzskatīts, ka militārās nepievienošanās politika šobrīd vislabāk atbilst reģionālās stabilitātes interesēm. Otrs apsvērums pret dalību NATO ir tas, ka Somija šobrīd neizjūt militāra rakstura draudus. Tā uzskata, ka dalība Eiropas Savienībā un cieša partnerība ar Ziemeļatlantijas līguma organizāciju nodrošina valstij pietiekamu ietekmi Eiropas politikā. Dalība PfP ļauj attīstīt spējas, kas ir nepieciešamas dalībai Eiropas krīžu pārvaldīšanas operācijās, kā arī zināšanas un pieredzi, kas ir noderīga nacionālās aizsardzības spēju attīstīšanai. Vairāk nekā 450 somu miera uzturētāji piedalās NATO vadītajā IFOR/SFOR operācijā un vairāk nekā 800 karavīru – KFOR operācijā. 1999. gada Somijā pirmo reizi notika mācības “PfP garā” – *Nordic Peace 99*. Šogad Somijas bruņoto spēku savietojamības un sadarbības spēju nodrošināšana ar NATO paredz sadarbības mērķus (*Partnership Goals*), kas aptver visus militāros dienestus, arī gaisa spēkus.

Taču K. Honkanena uzsvēra, ka, neskatoties uz Somijas prasmi pielāgoties izmaiņām drošības vidē, ilgtermiņa attīstība potenciāli var izraisīt nepieciešamību pārskatīt militārās nepievienošanās politiku. Galvenie Somijas drošības vides subjekti ir ES, NATO un Krievija, un ikviens no šiem subjektiem var attīstīties virzienā, kas var piespiest pārskatīt Somijas politiku, vēl jo vairāk tādēļ, ka tā tiek uzskatīta par līdzekli, nevis par mērķi. Pēc referentes domām, pastāv vairāki faktori, kas varētu radīt šādu nepieciešamību. NATO paplašināšanās otrās kārtas valstu sastāvā ir iespējami dažādi varianti. Divi no tiem varētu piespiest pārskatīt Somijas nepievienošanās politiku. Viens no tiem ir t.s. “lielais blīkšķis” jeb sprādzienveida paplašināšanās (*Big Bang*), t.i., visu kandidātvalstu vienlaicīga uzņemšana, bet otrs – vienas vai vairāku nepievienojušos valstu iestāšanās NATO. Pirmais variants (tas gan ir visai nereāls) pārveidotu Ziemeļatlantijas līguma organizāciju lielā mērā par kolektīvās drošības

organizāciju, kas liktu izstrādāt jaunu skatījumu uz NATO, jo dalība aliansē šādā gadījumā vairāk būtu saistīta ar dalību un ietekmi uz politiskajiem procesiem, nevis ar aizsardzību pret militāriem draudiem. Tomēr attieksmes maiņa ir saistīta arī ar to, kā NATO uztver sabiedriskā doma. Šobrīd tikai piektā daļa somu atbalsta dalību aliansē. Vēl lielāka pieejas maiņa būtu nepieciešama Krievijai, kura joprojām NATO uztver nulles iznākuma terminos. Lai gan Zviedrijas sabiedriskā doma joprojām ir pret dalību NATO, dažas pazīmes liecina, ka Austrijas valdība tuvinās aliansei. Ja kāda no neitrālajām valstīm iesaistītos NATO, Somijai nāktos risināt savas identitātes problēmu.

Arī Eiropas Savienības aizsardzības dimensijas attīstība ir Somijas politikas spēku pārbaude. 11 ES valstīm, kas ir vienlaicīgi ES un NATO dalībnieces, ir lielākas iespējas ietekmēt abu organizāciju politiku. NATO paplašināšanās palielinās šo valstu skaitu. Tādējādi izvirzās jautājums, vai nemazināsies nepievienojušos valstu – Somijas, Zviedrijas, Austrijas un Īrijas ietekme. Savukārt gadījumā, ja ES aizsardzības spējas attīstīsies virzienā, kas padarīs to par suverēnu drošības politikas subjektu, izvirzās jautājums par to, cik liela integrācijas pakāpe atbilst Somijas interesēm un vai Savienības ietvaros militārās nepievienošanās politikai vairs būs jēga.

Attiecībā uz Krievijas attīstību somu politiķi ir optimistiski noskaņoti, bet daži pētnieki uzskata, ka plaisa starp Krieviju un Rietumiem pieaug un nākotnē konflikts ir neizbēgams. Konflikts starp Krieviju un ES nostādītu Somiju sarežģītā stāvoklī. Daži pētnieki domā, ka vienīgā iespēja ir pievienoties NATO.

Noslēgumā K. Honkanena secināja, ka, aplūkojot visus Somijas drošības vides subjektus – NATO, ES un Krieviju, visradikālāk Somijas drošības politiku var likt pārskatīt ES pārvēršanās par drošības politikas subjektu.

Kā Zviedrijas vēstnieks Latvijā Tomass Bertelmans, tā arī viņa Somijas kolēģe Kirsti Eskelinena-Liukonena, komentējot savas valsts pārstāvju referātus, uzsvēra oficiālo viedokli, ka šobrīd jautājums par atteikšanos no militāri nepievienojušos valstu statusa tām nav aktuāls. Tomēr kā pētnieku uzstāšanās, tā arī vēstnieku komentāri liecināja, ka Somijas pieeja ir nedaudz elastīgāka.

Savukārt cits konferences dalībnieks no Somijas norādīja, ka drošības koncepts kopš aukstā kara beigām ir būtiski mainījies. Tajā arvien lielāka loma ir ne tik daudz militāriem, cik vides u.c. draudiem. Piemēram, Somiju satrauc radioaktivitātes iespējamās noplūdes no Karēlijas un Murmanskas. Viņš uzskatīja, ka, aplūkojot Eiropas drošības identitātes veidošanos, nav pareizi koncentrēties tikai uz militārajiem drošības aspektiem. Šiem jautājumiem pieskārs arī Zviedrijas vēstnieks Latvijā, kurš norādīja, ka Zviedrijas prezidentūras laikā ES viņa valsts centīsies panākt Civilo krīžu pārvaldīšanas komitejas izveidošanu. Tā ir svarīga ne tādēļ, ka Zviedrija vēlētos izvairīties no militāru jautājumu risināšanas, bet gan tādēļ, ka viņa valsts to uzskata par ļoti svarīgu problēmu.

Lietuvas un Latvijas skatījums

Lietuvas Ārlietu ministrijas Ārpolitikas plānošanas nodaļas vadītājs *Eitvids Bajarūns (Eitvydas Bajarūnas)* uzsvēra, ka Baltijas jūras reģiona drošība un stabilitāte ir jūtami pieaugusi un sasniegusi zināmu “normalitātes” pakāpi. Šis reģions nav arī perifērija, jo šeit krustojas ES (galvenokārt Vācijas), ASV un Krievijas politiskās intereses. Vienlaicīgi Baltijas jūras reģions robežojas ar reģioniem uz austrumiem no tā, kuriem joprojām raksturīga nestabilitāte un neprognozējamība. Drošības balsti Ziemeļeiropā Lietuvas skatījumā ir ekonomiskās un darījumu aktivitātes pieaugums, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Polijas dalība ES, kā arī NATO paplašināšanās turpināšanās, šajā procesā iekļaujoties Baltijas valstīm, un arī reģionālās un kaimiņvalstu sadarbības pieaugums. Taču jāņem arī vērā, ka ilgstoša stabilitāte nebūs iespējama bez Krievijas partnerības ar Rietumu institūcijām un arī tad, ja Krievija nespēs atrast savu vietu reģionā.

Baltijas jūras reģionam ir milzīgs ekonomiskais potenciāls, lai gan attīstību joprojām bremsē atsevišķu reģiona daļu nevienmērīga attīstība, atšķirīgi tirdzniecības režīmi, korupcija, neprognozējami nodokļi un nepilnīgas robežas šķērsošanas procedūras. Joprojām reģionu šķel neredzamas “sadalījuma līnijas”. Reģiona ekonomika orientējas uz ES. Savienības paplašināšanās ekonomiskie aspekti ir ļoti svarīgi, taču ir jāņem

vērā arī drošības aspekti. Baltijas valstu iestāšanās ES nozīmēs kardinālas ģeopolitiskās situācijas izmaiņas. Eiropas Savienības Kopējās drošības un aizsardzības politikas attīstība pozitīvi ietekmēs Eiropas drošības vidi un vienlaikus dos iespēju nevājināt transatlantisko saikni. Lai gan Baltijas valstis, iestājoties ES, neiegūs drošības garantijas, Savienība ir visspēcīgākā stabilitātes un labklājības nodrošinātāja. Attīstās arī ES sadarbība iekšlietās un tieslietās un tas pavērs iespēju arī jaunajām dalībvalstīm cīnīties ar “jaunajiem draudiem”, t.i., kontrabandu, noziedzību u.c. To papildinās ES kopējā darbība krīžu pārvaldīšanā. Igaunijai, Latvijai un Lietuvai ir svarīgi, lai iestāšanās Eiropas Savienībā notiktu harmonizēti, vienlaikus saglabājot individuālu pieeju un neliekot veiksmīgākajām valstīm gaidīt atpalikušās kaimiņvalstis.

Runājot par Baltijas valstu iespējamo dalību NATO, E. Bajarūns norādīja, ka tās sekmīgi virzās uz šo mērķi un svarīga nozīme šajā ziņā būs Rīcības plāniem dalībai NATO. Viņš minēja apsvērumus, kas ir pamatā Baltijas valstu vēlmei iestāties NATO – vēsturiskā pieredze; jauno Eiropas demokrātiju centieni iegūt stabilu pamatu pastāvošo un iespējamo draudu atvairīšanai; anahronisko Eiropas sadalījuma līniju pārvarēšana; drošības sajūta, kas dos Baltijas valstīm iespēju sekmīgāk veidot attiecības ar Krieviju; NATO akcijas Kosovā pieredze, kas parādīja, ka alianse joprojām ir vienīgā Eiropas aizsardzības institūcija, kas ir spējīga uz noteiktu rīcību. Referents uzsvēra, ka 9 NATO kandidātvalstu paziņojums Viļņā 2000. gada 16. maijā liecina, ka tās spēj rīkoties un paust solidāru nostāju.

Pieskaroties ASV lomai Baltijas jūras reģionā, referents uzsvēra tās līdzsvarozošo efektu, kā arī ASV politisko un militāro atbalstu Baltijas valstīm, kas izpaudās arī ASV un Baltijas hartā un ir liecība tam, ka Baltijas valstis tiek uzlūktas kā eiroatlantiskā konteksta sastāvdaļa. Reģionālās sadarbības attīstību lielā mērā nosaka ASV un ES ieinteresētība.

Aplūkojot Krievijas lomu Baltijas jūras reģionā, E. Bajarūns atzīmēja, ka nepieciešams iesaistīt Kaļiņingradas apgabalu reģionālajā un Eiropas kontekstā. Ar laiku Krievijas ziemeļrietumu reģioni var kļūt par svarīgu Krievijas un Rietumu sadarbības asi. Taču nav skaidrs, cik lielā mērā Krievija pati ir gatava iesaistīties reģionālajā sadarbībā un cik lielā mērā tā apzinās, ka tās ekonomiskās aktivitātes centrs ir Rietumos. Nav skaidrs arī,

vai Krievija ir gatava uzskatīt Kaļiņingradu par sava veida “pilotprojektu” attiecību veidošanā ar Rietumiem. Lietuvas skatījumā Kaļiņingradas reģions ir “lakmusa papīrs”, kas parāda, cik sekmīgi veidojas Krievijas un Rietumu sadarbība. Lietuvai un Polijai integrējoties ES un NATO, ir svarīgi panākt, lai Kaļiņingradas iedzīvotāji nejustos izolēti, īpaši Šengenas līguma aspektā, un lai viņi spētu gūt labumu no iesaistīšanās reģionālajā un subreģionālajā sadarbībā. Lietuva cenšas dot savu ieguldījumu Kaļiņingradas reģiona attīstībā. Tas, kā attīstīsies šīs attiecības, parādīs, cik sekmīgi ir uzticības veicināšanas pasākumi biznesa, kultūras un cilvēku kontaktu jomā. Šobrīd sadarbības pieredze liecina, ka Kaļiņingradā pieaug ieinteresētība Eiropas integrācijas procesos. Nenoliedzami, Krievijas transformācija par mūsdienīgu valsti ir komplikēts process. Baltijas valstu iestāšanās NATO palīdzēs Krievijai mainīt savu nostāju un uztvert sevi kā modernu Baltijas jūras reģiona procesos iesaistītu valsti.

Latvijas Ārlietu ministrijas valsts sekretāra vietnieks *Ivars Pundurs*, aplūkojot ES un NATO paplašināšanās ietekmi uz Ziemeļeiropas drošību, uzsvēra, ka Latvijas drošības politikas stratēģiskie mērķi ir iestāšanās ES un NATO. Latvija sekmīgi piedalās iestāšanās sarunās ar ES. Latvija mācījās no citu kandidātvalstu kļūdām un dažos jautājumos ir labāk sagatavojusies nekā dažas pirmās grupas valstis. Tomēr integrācijas process ir vairāk nekā tikai atvērtu sarunu sadaļu skaits. Latvijai ir arī visai labi ekonomiskie rādītāji. Tā uzskata, ka 2002. gadā iestāšanās sarunas varētu tikt noslēgtas, taču cer arī, ka uz šo brīdi arī pati ES būs sagatavojusies jaunu valstu uzņemšanai.

Attiecībā uz integrāciju NATO, I. Pundurs uzsvēra, ka Rīcības plāns dalībai NATO ir kvalitatīvi jauna pakāpe un Latvijas skatījumā tas ir process, kam ir jānoved pie dalības Ziemeļatlantijas līguma organizācijā. Latvija nopietni izturas pret saviem pienākumiem. Aizsardzība ir vienīgā joma, kam nākošā gada budžetā ir atvēlēti lielāki asignējumi. Latvija jau šodien darbojas kā NATO sabiedrotā, atbalstot alianses akcijas Kosovā, Bosnijā un citur, kā arī pati piedaloties miera uzturēšanas spēkos. Latvijas sabiedrības lielākā daļa atbalsta dalību NATO, katrā ziņā atbalsts šajā jautājumā ir lielāks nekā Eiropas Savienībai. ES un NATO paplašināšanās ir atšķirīgas, tomēr tās ir viena procesa sastāvdaļa – vienotas un brīvas

Eiropas veidošanās. Grūti iedomāties, ka demokrātiska Eiropas valsts nevarētu tikt uzņemta NATO, it īpaši, ja tā ir ES valsts.

Runājot par Eiropas drošības un aizsardzības politiku, I. Pundurs uzsvēra, ka Eiropas drošības un aizsardzības identitāte un Eiropas drošības un aizsardzības politika institucionāli atšķiras, taču tās ir jāaplūko kopā, un Latvija ir gatava piedalīties abās. Latvija vēlas būt vienlaicīgi Eiropas un transatlantiska valsts. Eiropas drošības un aizsardzības politikai nav jāaizstāj NATO un jāveido Eiropas teritoriāla armija, tai ir jāpapildina alianse un jānodrošina tās darbība Eiropā. “Vairāk Eiropas” nenozīmē “mazāk Amerikas”. Nemilitāras akcijas – vēlēšanu novērošana, civilo krīžu pārvaldīšana u.c. – ir svarīgs Eiropas drošības un aizsardzības politikas aspekts. Kandidātvalstu iespējami ciešāka iekļaušana Eiropas drošības un aizsardzības politikas procesā ir labākais risinājums. Galvenais ES un NATO paplašināšanās princips ir Eiropas un transatlantiskās drošības vairošana. Baltijas valstu iekļaušana šajā procesā paplašinās stabilitātes un demokrātijas joslu un veicinās kopējo ekonomikas attīstību Baltijas jūras reģionā. Krieviju ir nepieciešams iesaistīt sadarbībā. Latvija nevar ietekmēt Krievijas iekšējo attīstību, kura galu galā arī noteiks Krievijas attiecības ar Rietumiem nākotnē, tomēr jācer, ka agri vai vēlu Krievija izdarīs pareizo izvēli. Šobrīd reformu sekmes Baltijas valstīs ir labākais ieguldījums reģiona stabilitātē un drošībā.

Diskusijā par šiem referātiem Dr. Šedivijs atzīmēja, ka tikšanās Viļņā liecināja par NATO kandidātvalstu solidaritāti, taču vai ir iespējama tik atšķirīgu valstu solidaritāte, kādas ir tās robežas un kāda varētu būt eventuālā kandidātvalstu sadarbība? I. Pundurs, atbildot uz šiem jautājumiem, uzsvēra, ka pamatprincips uzņemšanai NATO ir prasība, lai attiecīgā valsts būtu gatava uzņemšanai. Savukārt E. Bajarūns paskaidroja, ka “lielais blikšķis”, respektīvi, visu 9 kandidātvalstu vienlaicīga uzņemšana, nebija Viļņas paziņojuma mērķis. Svarīgi bija rast problēmas risinājumu, atgādināt NATO, ka tuvojas 2002. gads, un parādīt, ka kandidātvalstis var darboties solidāri.

Vācijas, Krievijas un ASV pētnieku skatījums

Konrāda Adenauera fonda Ārējās un drošības politikas nodaļas direktors *Dr. Karls Heincs Kamps (Karl-Heinz Kamp)* iepriekšējo referentu visai optimistiskajā paplašināšanās un Eiropas drošības un aizsardzības identitātes perspektīvu vērtējumā ienesa jūtamu skepticisma devu. Viņš norādīja, ka saskata kā pozitīvus, tā arī negatīvus aspektus Eiropas drošības un aizsardzības identitātes attīstībā. Pozitīvākais aspekts ir tas, ka pat skeptiķi atzīst, ka nekad agrāk nav bijušas tik labas izredzes izveidot Eiropas aizsardzības spējas. To nosaka četri apstākļi: 1) Lielbritānija pirmo reizi ir pilnībā iesaistījies ES mēģinājumos uzņemties militāru un aizsardzības jautājumu risināšanu; 2) Kosovas krīze parādīja kā iespējamus nākotnes draudus, tā arī ES vājās vietas; 3) vienojoties par t.s. titulumērķi, ES Kopējās ārējās un drošības politikas ideja ir pastiprināta ar konkrētu militāru komponentu; 4) svarīga nozīme bija Ķelnes un Helsinku galotņu tikšanos lēmumiem, kuri apvienoja visas 15 ES dalībvalstis vienā militārā aliansē. Paralēli NATO savas militārās struktūras un potenciālu ir pielāgojusi jaunās situācijas prasībām un pastāv reāla iespēja, ka iespējamus militāros draudus varēs novērst eiroatlantiskās struktūras ietvaros.

Taču K. H. Kamps norādīja, ka ir arī vairāki negatīvi aspekti. ES tiek kritizēta par to, ka kandidātvalstīm joprojām nav dota iespēja piedalīties tās organizācijas evolūcijas procesā, kurā tās gatavojas iestāties. Vēl daudz būtiskāks ir jautājums, vai ES ambiciozie mērķi kļūs par realitāti, pirmām kārtām tādēļ, ka tās dalībvalstu militārie izdevumi pastāvīgi samazinās. Kopš 1992. gada Eiropas NATO dalībvalstu aizsardzības budžets ir samazinājies par 22 %. Vācija ir pieņēmusi lēmumu nodrošināt 30 procentus no Eiropas krīzes armijas (no 60 000 vīru, kuriem ir jābūt gataviem 2003. gadā). Paralēli Vācija piedalās arī t.s. NATO Aizsardzības spēju iniciatīvā (*Defense Capabilities Initiative – DCI*). Tā ir piekritusi piedalīties arī aizsardzības spēju palielināšanā pret masu iznīcināšanas ieročiem, kas ir visas Ziemeļatlantijas līguma organizācijas projekts. Taču vienlaicīgi Vācija gatavojas arī pārstrukturēt savus bruņotos spēkus, kas ir visai dārgs process. Neraugoties uz visām šīm saistībām, Vācijas aizsardzības budžets šajā gadā ir samazināts līdz 45,3 miljardiem marķu un

2003. gadā tas tiks samazināts līdz 43,6 miljardiem marķu. Vēl svarīgāk ir tas, ka investīciju daļa aizsardzības budžetā ir samazinājusies no 18,5 % 1999. gadā līdz 11,3 % šajā gadā. Līdzīga aina ir vērojama arī citās ES valstīs. Tādējādi plāni izveidot Eiropas ātrās reaģēšanas spējas paliek galvenokārt nodomu līmenī. Acīmredzot NATO joprojām ir vienīgā organizācija, kas spēj īstenot krīzes pārvaldīšanas operācijas.

NATO paplašināšanās jautājumā “atvērto durvju politika” joprojām ir spēkā un tiek uzskatīts, ka pirmo trīs jauno dalībvalstu uzņemšanai sekos otrā un trešā kārtā. Taču šo deklarāciju īstenošana var izraisīt vismaz trīs dilemmas. Pirmā ir tā, ka paplašināšanās neizbēgami izraisīs Krievijas nemieru un aizdomas, arī tajās aprindās, kas samierinājās ar pirmo kārtu kā neizbēgamu ļaunumu. Pēc Kosovas pazemojuma ikviens paplašināšanās mēģinājums tiks uztverts kā kārtējais plīķis Krievijai. Rezultātā būs apgrūtināta stratēģiskā partnerība ar Krieviju. Otrkārt, nav skaidrs, vai pati NATO ir gatava uzņemties drošības garantijas attiecībā uz visām potenciālajām dalībvalstīm. Treškārt, “atvērto durvju politika” automātiski padara iespējamu arī Krievijas iestāšanos aliansē. Taču tad alianse vairs nebūtu darbotiespējīga, turklāt teritoriāli tā robežotos ar Ķīnu.

Visas šīs problēmas, iespējams, būs vieglāk atrisināt ilgākā laika posmā, piemēram, atliekot otro paplašināšanās kārtu par 5–10 gadiem. Taču NATO pati ir apgrūtinājusi šāda risinājuma iespējamību, apsoloties 2002. gadā vismaz izskatīt šo jautājumu. Vienlaikus NATO nostiprinās viedokli, ka ir nepieciešams zināms laiks, lai “sagremotu” trīs jaunās dalībvalstis. Tomēr paplašināšanās atlikšana neatrisina galveno problēmu – ja paplašināšanās ir process, tad tā nevar tikt izbeigta ar otro kārtu. Nav arī skaidrs, uz kādiem stratēģiskiem kritērijiem šis process balstīsies. Ja kritērijs ir atbilstība Rietumu normām, tad nevar uzņemt Rumāniju. Ja mērķis ir “stabilitātes eksports” uz Balkāniem, tad par potenciālajām kandidātvalstīm var kļūt zemes, kas līdz šim nav aplūkotas šajā kontekstā. Turklāt katrai NATO valstij ir savas simpātijas.

Pēc Dr. Kampa domām, lai paplašināšanās process varētu turpināties, NATO ir vairāk jādomā par uzņemšanas kritērijiem, konkrēti, par nākošās paplašināšanās kārtas stratēģisko jēgu.

Desmit gadi, kas ir pagājuši kopš aukstā kara beigām, liecina, ka NATO pieeja drošībai šajā laikā ir bijusi vairāk funkcionāla, nevis institucionāla.

NATO galvenais rūpju objekts ir bijusi ASV lomas saglabāšana Eiropā, eiroatlantiskās drošības reorganizācija pēc bipolaritātes izbeigšanās, stabilitātes veicināšana NATO darbības areālā un ārpus tā, pārmaiņu procesa atbalsts Austrumeiropā un drošības attiecību uzturēšana ar Krieviju. Ir izveidojies dažādas intensitātes un līmeņa attiecību tīkls. Šī funkcionālā un plurālistiskā pieeja ir nodrošinājusi NATO dzīvotspēju, neskatoties uz to, ka ir mazinājušies tieši militāri draudi.

Dr. Kamps uzsvēra, ka Baltijas jūras reģionā drošības situācija pēdējos desmit gados ir ievērojami uzlabojusies. Viņš izteica viedokli, ka tad, ja 2002. gadā arī tiks pieņemts lēmums par jaunu dalībvalstu uzņemšanu, tas nebūs "lielā blikšķa" lēmums. Nav arī zināms, vai šajā kārtā tiks iekļautas Baltijas valstis, taču tas vairs nav šā reģiona drošības pamatjautājums.

Referāts izsauca dzīvu diskusiju, kuras gaitā K. H. Kamps precizēja dažas nostādnes, norādot, ka viņš neuzskata, ka NATO paplašināšanās process neturpināsies. Otrās NATO paplašināšanās kārtas iespējamība ir lielāka nekā jebkad agrāk. Argumenti, kas tika izvirzīti pret pirmo kārtu, izrādījās nepamatoti. Tajā pat laikā NATO nenotiek diskusijas par paplašināšanos un šobrīd nav neviena vadošā politiķa, kas varētu būt šā procesa dzinējspēks. Viņš arī norādīja, ka argumenti un darbības ne vienmēr sakrīt, piemēram, viens no argumentiem pirmajā paplašināšanās kārtā bija "stabilitātes eksports", bet tādā gadījumā priekšroka būtu bijusi jādod Ukrainai nevis, piemēram, Polijai.

A. Tovpiks iebilda, ka lai gan ir taisnība, ka neviens vadošais politiķis NATO valstīs īpaši nevirza procesu, tomēr pastāv pašas organizācijas izteiktā apņemšanās. Turklāt paplašināšanās ir NATO tagadējās filozofijas pamatā par to, kā veidot drošību un stabilitāti Eiropā. Viņš arī iebilda pret spekulācijām par Krievijas iespējamo dalību NATO, norādot, ka tā ir nereāla, ņemot vērā Krievijā valdošo noskaņojumu. Turklāt ir nepareizi apspriest tikai iespējamās galējības – Krievija, kas naidīgi uztver NATO, un Krievija NATO sastāvā. Patiesībā pastāv daudzas iespējas, kas atrodas pa vidu starp šiem pretpoliem.

Savukārt I. Pundurs norādīja, ka aplūkojot NATO paplašināšanās procesu, ir jāņem vērā ne tikai stratēģiskie argumenti. Kosovos krīze liecina, ka stratēģiskie argumenti ir svarīgi, taču ne vienmēr tie ir

noteicošie. Svarīgas ir arī vērtības. Arī paplašināšanās pirmā kārtā nebalstījās tikai uz stratēģiskiem apsvērumiem.

Igors Lešukovs, Integrācijas pētījumu un programmu centra direktors (Pēterburga), aplūkoja Krievijas attieksmi pret Eiropas Savienības paplašināšanos. Viņš norādīja, ka vispārpieņemtais uzskats pauž, ka Krievija pozitīvi uztver ES paplašināšanos, bet negatīvi NATO paplašināšanos, respektīvi, tā uzskata, ka pirmais process palielinās tās drošību, bet otrais – samazinās. Tomēr, palūkojoties detalizētāk, attieksme ir kļuvusi komplicētāka. Krievijas valdība sāk apsvērt ieguvumus un zaudējumus, kurus radīs ES paplašināšanās. Piemēram, Krievijas ieguvums būs stabilāks tranzīts caur Baltijas valstīm, bet problēmas radīs Šengenas līgumi, t.i., Krievijas pilsoņu iespējas ceļot bez vīzām uz ES valstīm.

Viņš norādīja, ka gadījumā, ja Baltijas valstis iestātos NATO, Krievijas reakciju ir diezgan grūti prognozēt. Ja tiek runāts par "adekvātu reakciju", nav skaidrs, kas ar to ir domāts, un pilnīgi iespējama ir arī neadekvāta reakcija. Krievijas analītiķiem ir ļoti dažādi uzskati par Krievijas vietu integrācijas procesos. Visumā pastāvošos viedokļus var apvienot divās grupās. T.s. "patrioti" uzskata, ka gan ES, gan arī NATO paplašināšanās notiek, lai izspiestu Krieviju no Eiropas. Savukārt liberāli uzskata, ka Krievija nav pietiekami iekļāvusies Eiropas procesos un, to nedarot, Krievija riskē palikt par neeiropisku valsti. Paradokss ir tas, ka abas nometnes faktiski uzskata, ka Baltijas valstis neizbēgami ieklausies ES un NATO. Jautājums ir tikai par to, kad tas notiks un kādā veidā. I. Lešukovs uzsvēra, ka Krievijai patiešām pastāv risks palikt ārpus integrācijas procesiem un tikt marģinalizētai ne tikai kā Eiropas, bet arī Eirāzijas lielvalstij. Lai rastu konstruktīvu risinājumu, ir nepieciešama politiska griba un arī resursi, lai darbotos. Šobrīd trūkst kā vienu, tā otru. Krievijas un NATO attiecības nav pietiekami labi noregulētas, lai spētu efektīvi darboties. Krievijas un ES attiecības pirmajā acu uzmetienā šķiet labas, taču tās ir iekļuvušas apburtajā lokā. Sākotnēji Krievijas attiecības ar Eiropas Savienību veidojās pēc tā paša modeļa kā Centrāleiropas valstu attiecības ar ES, un pastāvēja cerības noslēgt brīvās tirdzniecības līgumu. Taču šķēršļus radīja kā strukturālas, tā arī finansiālas problēmas, arī grūtības ar iestāšanos Pasaules Tirdzniecības organizācijā (PTO). Krievijai

jāklūst par PTO locekli, tad varēs sākt izstrādāt brīvās tirdzniecības līgumu ar ES. Brīvās tirdzniecības līguma noslēgšanu apgrūtina arī Krievijas budžeta stāvoklis, jo tā noslēgšana mazinās budžeta ienākumus no ievadmuitas.

Tajā pat laikā I. Lešukovs norādīja, ka ir arī pozitīvi situācijas aspekti. Krievija ir liela valsts, un tā spēs pārdzīvot grūtības. Tai neizbēgami nāksies samierināties ar realitātēm. Viena no šīm realitātēm ir tā, ka ir skaidrs, ka nauda investīcijām nenāks no Indijas vai Ķīnas, tā var nākt tikai no Rietumiem. Ir pamats cerībām, ka, neskatoties uz sabiedriskajai domai adresētu retoriku, Krievijas valdība domā par to, kā risināt Eiropas integrācijas procesu izsautās problēmas. Jautājumā par Kaļiņingradas apgabala lomu integrācijas procesos referents atzīmēja, ka progress ir visai lēns, tomēr notiek zināms dialogs, un tas var radīt pamatu lielākai stabilitātei reģionā.

Aplūkojot drošības risinājumus Eiropā, I. Lešukovs atzīmēja, ka Krievijas politisko aprindu attieksme pret ES iniciatīvām drošības politikas jomā ir visai skeptiska. Krievija nav pieradusi darboties institucionālu struktūru ietvaros, daudz pierastāk ir risināt problēmas tieši ar vadošajiem Rietumu politiķiem. No Eiropas drošības un sadarbības politikas Krievija sagaida, ka tās lēmumu pieņemšanas mehānisms būs caurredzams. Pirmām kārtām ir jāattīsta miera nodrošināšanas spējas. Krievijas piedalīšanās miera nodrošināšanas operācijās lielā mērā būs atkarīga no finansējuma.

Runājot par Eiropas drošības institucionālo satvaru, referents atzīmēja, ka EDSO tās tagadējā veidā maz atbilst Krievijas drošības problēmas reālo jautājumu risināšanai, daudz lielāka nozīme šobrīd ir NATO. Viņš arī norādīja, ka no Eiropas drošības viedokļa ir svarīga ASV klātbūtne Eiropā. Ja ASV no tās atteiksies, Krievija var izdarīt nepareizus secinājumus un mēģināt aizņemt šo vietu.

Dr. Edvards Roudss (Edward Rhodes), Rutgeras universitātes Globālās drošības un demokrātijas centra direktors, aplūkoja Ziemeļeiropas drošības jautājumus un ASV lomu šajā reģionā. Eiropas drošības arhitektūra, kas šobrīd veidojas, ja piesaucam vēsturiskas analogijas, acīmredzot vairāk atgādina nevis 18. un 19. gadsimta starptautisko sistēmu, kurā par katru teritoriju valdīja kāda suverēna vara, bet gan viduslaiku starptautisko

sistēmu, kurā pastāvēja dažāda veida saistības un pienākumi, kas daļēji pārklāja viens otru.

Ziemeļeiropas drošības reģiona robežas ir nenoteiktas, tās ir atkarīgas no konkrētu jautājumu risināšanas. Drošībai šajā reģionā ir jābūt integrējošai, nevis izslēdzošai, tā nedrīkst notikt “mēs” un “viņi” kategorijās. Amerikāņu skatījumā drošība šajā reģionā nedrīkst būt nulles iznākuma risinājums, t.i. drošība dažām valstīm uz citu valstu rēķina. Individuālās suverēnās valstis ir svarīgas reģionālās drošības dalībnieces, taču tās nav vienīgais drošības avots, tāds ir arī reģionālas organizācijas un režīmi, jāatceras, piemēram, Hanzas tradīcijas. Jaunajai drošības arhitektūrai ir jābūt efektīvai. Lai to panāktu, ir jāņem vērā, ka viena vienīga institūcija nevar atrisināt visas problēmas un nav pieļaujama arī hierarhiska institūciju sistēma. Nevalstiskās organizācijas dažkārt ir efektīvākas nekā tradicionālās starpvaldību sadarbības formas. Šis ideālais modelis ir iestrādāts ASV izvirzītajā Ziemeļeiropas iniciatīvā. Taču, pēc Dr. Roudsa domām, šī iniciatīva ir perspektīva ASV politikas veidotāju skatījumā ne tikai tās pievilcīgā politiskā satura dēļ, bet arī tādēļ, ka tā neprasa lielus resursus, paaugstinātas politiskas un militāras saistības un arī lielu laiku un pūļu ieguldījumu, jo šis reģions nav ASV ārpolitikas prioritāte. Ziemeļeiropas iniciatīvā ir arī komponents, kas varētu izraisīt nepatiku Maskavā, jo tas paredz sadarbības veicināšanu ne tikai ar centrālo varu, bet arī ar reģioniem – Kaļiņingradu, Pēterburgu u.c., respektīvi, lielāku reģionu autonomiju ekonomisko, kultūras un kaimiņattiecību veidošanā.

Viņš uzsvēra, ka Ziemeļeiropas drošība, kā arī ES un NATO paplašināšanās, ir jautājumi, kas ietilpst vienā un tajā pašā jautājumu paketē. Taču no ASV politikas viedokļa tās ir atšķirīgas problēmas, kas prasa atšķirīgus risinājumus. ASV politiskās nostādnes šajos jautājumos ir zināmas un skaidras, bet nav skaidrības par to īstenošanas veidu. Trūkst arī nopietnu diskusiju kā par Ziemeļeiropas drošību, tā arī par paplašināšanos ietekmi uz to. Ar Baltijas jautājumiem ASV Valsts departamentā nodarbojas tikai daži cilvēki (Ronalds Esmuss un daži citi). Tajā pat laikā ASV pret Baltijas valstīm ir uzņēmušās noteiktas politiskas saistības, kuras ir nostiprinātas arī ASV un Baltijas hartā.

Dr. Roudss saskatīja plaisu starp ASV politikajām nostādnēm un to praktisko īstenošanu arī paplašināšanās jautājumā. Jaunu valstu uzņemšanai NATO ir izvirzīti divi kritēriji – pirmais ir kandidātvalstu gatavība, bet otrais — paplašināšanai jābūt alianses interesēs. Otrais kritērijs padara Amerikas politiku visai neprognozējamu. Baltijas valstu uzņemšana ir iespējama tikai tad, ja Krievija atteiksies no tai raksturīgās nulles iznākuma pieejas. Baltijas valstu uzņemšana nebūs ne NATO, ne arī pašu šo valstu interesēs, ja tā pasliktinās attiecības ar Krieviju vai arī pastiprinās tās reālpolitisko pieeju drošības jautājumiem. Šādā gadījumā ASV skatījumā alianses paplašināšanās zaudē jēgu.

Atbildot uz jautājumu, kā ASV politika var mainīties gadījumā, ja par prezidentu tiks ievēlēts Dž. Bušs, jaunākais, Dr. Roudss norādīja, ka tam var būt visai pretrunīga ietekme uz Baltijas jūras reģionu. No vienas puses, republikāni daudz mazākā mērā nekā demokrāti var būt tendēti ņemt vērā Krievijas iebildumus. No otras puses, republikāņu pieeja starptautiskajām attiecībām tradicionāli vairāk orientējas uz lielvalstu interesēm starptautiskajā sistēmā, kas varētu nozīmēt mazāku ieinteresētību Baltijas valstu drošības vajadzībās.

Konferences rezultāti

Konferences rezultātus rezumēja *Dr. Jirži Šedivjs (Jirí Šedivy)*, Prāgas starptautisko attiecību institūta direktors. Viņš piekrita dažu diskusijas dalībnieku izteiktajam viedoklim, ka konferencē lielāka vērība tika veltīta NATO paplašināšanās jautājumiem, salīdzinājumā ar pārējām apspriežamajām problēmām, norādot, ka to lielā mērā noteica referentu sastāvs. Tajā pat laikā konference deva nopietnu ieguldījumu visā apspriežamo jautājumu spektrā, jo tā bija lieliska iespēja apkopot situāciju. Referāti un diskusijas liecināja, kā notiek drošības principu kristalizācija Baltijas jūras reģionā un Eiropā kopumā. Konference bija vērtīga arī tajā ziņā, ka tā deva iespēju salīdzināt reģiona mazo valstu un tajā ieinteresēto lielvalstu skatījumu.

Eiropas drošības vidi šodien raksturo tas, ka nav iespējams karš starp tās lielvalstīm. Taču vienlaikus notiek gan varas, gan arī drošības subjektu,

problēmu, risku un draudu difūzijas process. Pašreiz Eiropā ir vairāk militāru konfliktu nekā aukstā kara laikā.

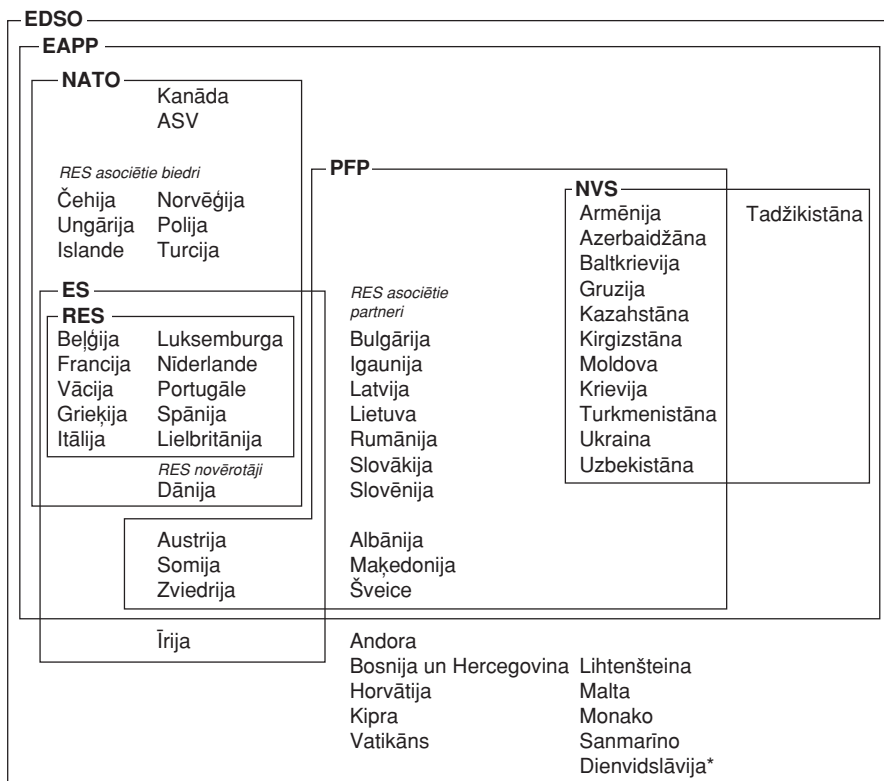
Baltijas valstīm šī jaunā starptautiskā sistēma ir īpaši grūta spēku pārbaude, jo tām visu nākas būvēt no jauna. Centrāleiropas valstis pēc aukstā kara beigām šajā ziņā bija nedaudz labākā situācijā, jo tām bija savi bruņotie spēki, ārpolitiskie dienesti un citas institūcijas. Tomēr Baltijas valstis visai sekmīgi pārvēršas no starptautiskās sistēmas objektiem par tās subjektiem.

Pārmaiņu procesā atrodas arī starptautiskās organizācijas. Tām nākas piemēroties jaunajai situācijai gan iekšēji (pārveidojot to iekšējo struktūru un funkcijas), gan ārēji, un tām nākas uzņemties konkrētu atbildību, piemēram, miera uzturēšanā un miera nodrošināšanā Dienvidaustrumeiropā. NATO ir bijusi vissekmīgākā šajā pārveidošanās procesā. Tās kolektīvās aizsardzības pamatprincips ir kolektīvā drošība. NATO ir parādījusi arī spēju sadarboties un atvērtību jaunām pieejām, pieņemot pamatprincipu par drošību visiem, nevis tikai drošību pret kādu. Turpretim Krievijas domāšanā joprojām parādās nulles iznākuma pieeja, lai gan NATO pieliek lielas pūles, lai izskaidrotu, ka paplašināšanās nav vērsta pret kādu valsti.

Pieskaroties Baltijas valstu integrācijai NATO, Dr. Šedivjs norādīja, ka Baltijas valstu rīcībā ir mehānismi, kādu nebija Centrāleiropas valstīm, un kas tām savā laikā būtu lieti noderējuši, piemēram, Rīcības plāns dalībai NATO. Ļoti svarīgi ir tas, ka Baltijas valstis palielina savus aizsardzības izdevumus, taču varbūt vēl svarīgāk ir izveidot pareizu budžeta struktūru. Šajā ziņā Baltijas valstis var mācīties, piemēram, no Čehijas negatīvās pieredzes.

Baltijas valstu stratēģija balstās uz subreģionālu sadarbību. Tā ir ļoti svarīga nostādne, kas balstās uz Ziemeļeiropas tradīciju. Subreģionālā sadarbība neizstāj plašākus reģionālās (Eiropas un transatlantiskās) integrācijas procesus, bet ir līdzeklis sekmīgai darbībai šajā virzienā.

Noslēgumā J. Šedivjs uzsvēra, ka diskusijas par to, kurš paplašināšanās process notiks vispirms – ES vai NATO, nav tik svarīgas. Svarīgi ir, lai šie procesi turpinātos.

EDSO - Eiropas Drošības un sadarbības organizācija

EAPP - Eiroatlantiskā Partnerības padome

NATO - Ziemeļatlantijas līguma organizācija

PFP - Partnerattiecības mieram

NVS - Neatkarīgo Valstu Sadraudzība

ES - Eiropas Savienība

RES - Rietumeiropas Savienība

*Dalība EDSO ir apturēta**

**Tagad atjaunota

SIPRI YEARBOOK 2000 - Oxford University Press, 2000